

фікація ТЗН змінювалася також залежно від характеру й інтенсивності застосування їх у навчальному процесі. Так, до нових ТЗН у 1970-ті рр. відносили радіо, кіно, телебачення, програмоване навчання та навчальні машини. Наприкінці ХХ ст. вони набули популярності – їх почали активно застосовувати в навчально-виховному процесі. Крім того, наприкінці ХХ ст. виникли нові тенденції у використанні ТЗН, що змінило їх традиційну класифікацію, посилилася спрямованість ТЗН на самостійність оволодіння інформацією, в окрему групу виділились допоміжні технічні засоби навчання.

Література

1. Гордієвський В.М. Технічні засоби навчання / В.М. Гордієвський, Д.В. Петухов. – Шадринськ : ШГПИ, 2006. – 152 с.
2. Карпов Г.В. Технические средства обучения / Г.В. Карпов, В.А. Романин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1972. – 381 с.
3. Карпов Г.В. Технические средства обучения : учеб. пособ. / Г.В. Карпов, В.А. Романюк. – М. : Просвещение, 1979. – 271 с.
4. Коджаспирова Г.М. Технические средства обучения / Г.М. Коджаспирова, К.В. Петров. – М. : Академия, 2001. – 256 с.
5. Молибог А.Г. Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе / А.Г. Молибог. – 2-е изд. – Минск : Высшая школа, 1975. – 286 с.
6. Подкасистый П.И. Педагогика : учеб. пособ. / П.И. Подкасистый. – М. : Педагогическое общество России, 1998. – 640 с.
7. Сичов В.Г. Аудіовізуальні засоби навчання / В.Г. Сичов, В.М. Мозковий. – Х. : ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 1998. – 119 с.
8. Технические средства обучения [Электронный ресурс] // Большая Советская Энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1969–1978. – Режим доступа: <http://bse.sci-lib.Com>.

ЧЕРКАШИН А.І.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Всі зусилля суспільства й держави приносять користь лише у випадку, якщо самі державні службовці є прикладом виконання законів, порядності й моральності. Громадянське суспільство в демократичних, правових державах, вимагає належної старанності та законності від вартових правопорядку. Тому велике значення в Міністерстві внутрішніх справ України приділяється питанню вдосконалення підготовки та виховання працівників органів внутрішніх справ. Одним з напрямів удосконалення виховної роботи є узагальнення та впровадження передового зарубіжного досвіду виховання поліцейських.

Мета статті – провести аналіз зарубіжного досвіду виховання особистості працівника правоохоронних органів.

Дослідження зарубіжного досвіду виховання працівників поліції стикається з певними методологічними труднощами, оскільки базовий термін “виховання” в сучасній англійській мові, що стала універсальним засобом міжнародного спілкування, окремим словом не визначається. Замість нього вживається, як правило, багатозначне поняття education. Значення латинського кореня слова education – вести за собою або витягувати що-небудь. В англійській мові слово education означає цілісний процес становлення особи, прийняття нею моральних норм, засвоєння різного роду інформації, залучення людини до культури суспільства в цілому.

Хоча в “Міжнародній енциклопедії освіти” (“The International Encyclopedia of Education”, 1994 р.) немає окремої статті “Виховання”, аналіз праць зарубіжних авторів з поліцейської педагогіки дає змогу зробити висновки, що під вихованням працівників поліції розуміється цілеспрямований процес педагогічного впливу на них, який дає змогу розвинути їх світогляд у відповідному соціально-політичному контексті, прищепити їм задану систему цінностей, оптимізувати в них професійно та особистісно значущі риси характеру, сформувати необхідні професійно обґрунтовані психологічні установки й звички поведінки [5].

Безпосередній, цілеспрямований, формалізований процес виховання та самовиховання службовців поліції здійснюється у двох сферах діяльності: в процесі професійної підготовки (навчання, освіта) і безпосередньо в процесі професійної поліцейської діяльності. Наприклад, в освітніх установах, як правило, процес виховання тісно пов’язаний з процесом навчання. Так, у Вищій школі поліції ФРН у слухачів формується усвідомленість і самостійність ухвалення рішень. Поліцейські-управлінці, що приїжджають на курси підвищення кваліфікації, самі визначають програму семінару. Їм заздалегідь направляють анкети з проханням висловитися щодо актуальних проблем поліцейської діяльності, які необхідно обговорити. Пропозиції вивчаються, узагальнюються і на їх основі складається навчальний план.

Педагогічний і науково-правовий аналіз зарубіжних конституцій, конституційних та органічних законів, законів про поліцію, інших нормативних правових актів демократичних держав, міжнародного законодавства, науково-теоретичних джерел, фактичного матеріалу й практики діяльності поліцейських систем дає змогу виявити цілий ряд чинників та умов, що формують і детермінують концепції виховання співробітників поліції в сучасній демократичній, правовій, соціальній державі [1].

Концепція виховання працівників поліції є сукупністю основоположних, керівних ідей щодо організації системи виховання співробітників поліції, функцій, змісту і способів його здійснення, а також перспективних напрямів його розвитку [3]. Ці концепції, що визначають науково-практичні основи виховання працівників поліції, складаються в певному соціально-економічному, політико-правовому, культурно-історичному й духовно-ідеологічному контексті, відповідному конкретному суспільно-

економічному та державно-політичному ладу. Будучи частиною концепцій діяльності поліції країни, педагогічні концепції виховання співробітників поліції відповідають офіційним базовим установкам, орієнтовані на їх адаптацію до діяльності поліцейських служб і підрозділів.

Еволюція світових поліцейських систем свідчить, що підставою будь-якої виховної концепції співробітників поліції слугують ідеологічні й соціально-політичні переконання, що відображають стратегічну мету, до якої прагне суспільство з погляду його соціального ладу і, відповідно, чим визначається діяльність його правоохоронних органів. Саме ідеологія та соціально-політичні переконання справляють визначальний вплив на теорію й практику виховання кадрів поліції як одного з першорядних державних інститутів. Ідеологічні й соціально-політичні установки визначають зміст, цілі та методику виховної роботи, закладають першооснову переконань, устремлень і цінностей окремої особи та професійного співтовариства в цілому.

Для розвитку світової цивілізації сьогодні характерне встановлення стандарту правової соціальної держави, до основних завдань якого належить процес удосконалення системи правового забезпечення прав громадян, підвищення рівня законності й правопорядку, підтримка в суспільстві відчуття особистої безпеки та правової захищеності. Найважливішим підсумком суспільного прогресу західних країн стало створення соціально активної держави, що задовольняє все більш високі соціальні потреби населення.

Основним чинником, що визначає сучасні концепції виховання співробітників поліції, є соціальна орієнтованість сучасної цивілізованої держави в усіх сферах суспільного життя. Розвитку соціальної держави в західних країнах сприяють високорозвинені суспільно-політичні інститути, структура відносин власності й ринкової економіки, що склалися, ефективні механізми управління суспільством і державою.

Прямий вплив на педагогічні концепції виховання кадрів поліції за кордоном здійснює державна політика у сфері поліцейської діяльності. Цілі, форми й методи реалізації державою правоохоронної функції визначають зміст і завдання виховання працівників органів поліції. У цьому сенсі важливим є визначення ролі й місця поліції в суспільстві та усвідомлення їх повною мірою кожним працівником поліції. При цьому важливою педагогічною умовою є те, що поліцейські, будучи представниками держави, наділеними владою, повинні мати цілком конкретні установки про межі застосування цієї влади.

Одним з головних завдань виховання співробітників поліції є формування в них переконаності в соціальній необхідності й гуманітарній спрямованості своєї професії, розвиток у них відчуття гордості за неї, сприяння глибокому усвідомленню важливості поліцейської місії.

Треба відзначити, що ще відносно недавно в демократичних державах поліцейська служба не вважалася популярною і престижною. Нерідко

сам факт того, що людина служила в поліції, протиставляла його населенню.

На сьогодні в демократичних державах зі стабільною економічною ситуацією та з високим рівнем правосвідомості поліцейські несуть свою службу за підтримки переважної більшості членів суспільства. У Німеччині, Франції, Великобританії, США, Японії та інших передових країнах давно освоїли соціально-педагогічну технологію, суть якої в тому, що поліція повинна охороняти громадський порядок таким чином, як бажає того саме суспільство, що охороняється.

З вищевикладеного випливає, що педагогічні концепції виховання службовців поліції базуються на принципах правової демократичної держави, де поліція представляє владу через згоду, а не через силу. Ці принципи є вирішальними у філософії поліцейської служби, що набула розвитку в західному світі останні декілька десятиріч.

Актуалізація соціального початку в діяльності поліції вимагає особливої організації поліцейських сил, а також сучасного підходу до навчання й виховання кадрів поліції, який передбачає цілий комплекс педагогічних заходів, які спрямовані на розвиток комунікативної й психолого-педагогічної компетенції поліцейських. Сучасна поліцейська діяльність вимагає від вартових порядку чуйності, інтелекту, сили характеру, сміливості, але, перш за все, справжнього, усвідомленого бажання служити громадянам на користь усіх: особи, держави й суспільства в цілому. Поліцейські повинні покращувати якість життя громадян, застосовуючи, коли це необхідно, достатні силові засоби та методи; уміти розпізнавати ситуації, коли слід застосувати неформальне примушення у вигляді поради або застереження замість арешту або переслідування; завжди діяти без упереджень, зі співчуттям і відповідно до найвищих, наскільки це можливо, етичних стандартів. У змісті діяльності збільшується питома вага психологічних знань, розвиток комунікативних умінь і навичок. Оскільки поліція розглядається як сервісне підприємство, то її керівник повинен мислити, як підприємець, який працює в специфічній сфері обслуговування населення. Але акцент робиться не на отриманні фінансової вигоди (хоча й цей чинник враховується), а на вирішенні тих питань, які ставить населення перед поліцією і які входять до її компетенції. При цьому від керівника поліції потрібні господарська обачність, підвищений професіоналізм, орієнтація на громадян, справедлива оцінка кожного поліцейського, що враховується при їх підготовці. Все це зумовлює відповідні підходи до організації та спрямованості освіти, навчання й виховання працівників поліції всіх категорій і напрямів діяльності.

Ідея служіння поліції суспільству в тісній співпраці з громадянами перетворила поліцію на Заході з каральної силової структури на повсякденну цілодобову сервісну службу із широким спектром соціальних послуг, де “суспільство – це покупець, а поліцейський підрозділ – це продавець своєї поліцейської послуги”. Поліцейська діяльність набуває все бі-

льшої суспільної спрямованості. Більше ніж 80% службового часу поліцейського становить допомога громадянам у вирішенні різних проблем. Соціальні послуги населенню пов'язуються зі швидкою медичною й психологічною допомогою, пошуком людей, що загубилися, допомогою автомобілістам, що потрапили у важку дорожню ситуацію, навіть порятунком тварин. Цей напрям діяльності займає зараз від 30 до 40% всіх викликів поліції в США. Крім того, традиційну підтримку поліцією громадського порядку включає втручання й арбітраж у сімейних і побутових конфліктах, забезпечення транспортного руху, контроль за рівнем шуму, видалення порушників порядку із суспільних місць, підтримка там спокою. Підраховано, що три з кожних десяти викликів поліції мають справу із цією категорією діяльності.

Разом з тим залишається в силі традиційне призначення поліції: запровадження в життя законів, запобігання й припинення злочинів. Боротьба зі злочинністю продовжує залишатися головним пріоритетом у її діяльності та визначає включення в зміст навчання й освіти службовців поліції всіх держав вивчення питань боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, корупцією, обігом наркотиків, фінансовими злочинами тощо. Сучасні поліцейські повинні володіти не тільки найрізноманітнішими знаннями й уміннями: знати законодавство; уміти управляти різними автотранспортом; чудово володіти вогнепальною зброєю; користуватися комп'ютерами та іншими технічними засобами; уміти проводити рятувальні операції на суші й у воді; приймати пологи; угамовувати пристрасні уболівальників; вести переговори в разі захоплення заручників; володіти культурою міжнародних відносин з мігрантами й етнічними меншинами. Поліцейські мають бути стійкими та безстрашними, справедливими й етичними.

Щоб усього цього досягти, західні соціально-педагогічні технології передбачають потужну систему заохочувально-стимулювальних заходів. Висока оплата праці поліцейських, нагородження того, хто відзначився, "дошки пошани", "кімнати слави" тощо поєднуються з постійними цілеспрямованими загальнодержавними заходами щодо зміцнення престижу поліцейської професії.

Роль поліції в суспільстві вимагає, щоб негативні стереотипи, які склалися в суспільстві, були зруйновані і їм на зміну прийшли нові, позитивні. На цей час у розвинених зарубіжних країнах проблема створення потрібного іміджу та підтримки належного престижу поліцейської діяльності постійно перебуває у фокусі уваги. Значущість ролі поліції, її авторитет у суспільстві й привабливість поліцейської професії у свідомості громадян створюються, насамперед, визнанням статусу поліцейських державою й наданні певного роду гарантій. У США працівнику ФБР на суді вірять як незаперечному авторитету – представникові державної влади, чие слово не береться під сумнів. В Англії, Італії, ФРН, Франції, США, Канаді й низці інших країн передбачаються різні види жорсткої адміністративної та кримінальної відповідальності за публічну образу поліцейських або на-

пад на них, розповсюдження наклепу щодо поліції тощо. У США у випадках умисного вбивства поліцейського або співробітника ФБР винен засуджується до тюремного ув'язнення (аж до довічного) або до страти [2].

За кордоном багато зроблено для того, щоб перетворити поліцію на ефективний державний інститут, що користується довірою й пошаною громадян. Сучасна зарубіжна теорія та практика виховної роботи в поліції орієнтується на національно-історичні традиції, що втілені в правових актах і реалізуються в правоохоронній діяльності. Про це свідчить, зокрема, практика збереження історичних назв поліцейських органів низки країн, що підвищує їх престиж: Скотланд Ярді і Метрополітен Поліс (Столична поліція Лондона) у Великобританії, інститут Шерифа в США, Великобританії, Ірландії, Королівська кінна поліція в Канаді [4]. Етимологія назв багатьох поліцейських реалій може вже не простежуватися у функціях, але викликає асоціації з традиціями, що формує й підтримує відчуття пошани до поліцейської професії та правосуддя як у громадян, так і в самих вартівних порядку. Так, слово “констебль” походить від латинського *comes stabuli*, що означає вершник; “шериф” – від словосполуки *хранитель (reeve) графства (shires or counties)*, тобто *shire reeve* [4]. У США, знаменитих своїми демократичними принципами і волелюбними традиціями, керівника поліції будь-якого рівня прийнято називати шеф поліції – *police chief*.

Формування тієї або іншої концепції виховання працівників поліції пов'язане з активним науковим пошуком, спрямованим на вдосконалення моделей її діяльності, визначенням її перспективних форм і способів. Теоретичною базою розробки концепцій виховання працівників поліції служать праці з філософії поліцейської діяльності, права, поліцейських наук, управління, політології, соціології, психології й етики правоохоронної діяльності.

Західні теорії управління, організації та здійснення діяльності поліції завжди керувалися поточними суспільними проблемами, були орієнтовані на їх практичне вирішення.

Характерною особливістю багатьох зарубіжних поліцейських управлінських, організаційних, освітніх та інших теорій є те, що за основу береться яка-небудь загальна теорія, що вже довела свою дієвість у якій-небудь галузі життєдіяльності, наприклад, в економіці, а потім вона адаптується до умов поліції.

До чинників і передумов духовно-ідеологічного характеру, що сприяють формуванню сучасних концепцій виховання працівників поліції, можна віднести ментальність західної людини, особливості політико-правової свідомості суспільства в цивілізованих країнах західної цивілізації, сформовані на основі системи ідейних і ціннісних установок – індивідуалізму, прагматизмі, вірі в рівність можливостей і рівність усіх перед законом, пошана й гарантування прав особі та приватній власності, невтручання в приватне життя, пошана до чужого достатку, віра в соціальну справедливість.

Разом з тим, щоб побудувати високопрофесійну й ефективну організацію, поліція потребує розвитку у своїх працівників навичок вищого рівня, що відносяться до здатності успішно та конструктивно взаємодіяти один з одним. Це передбачає розвиток навичок цілеспрямованості, менеджменту, міжособистісного спілкування, а також відчуття корпоративності, здатності працювати в команді й навичок взаємного партнерства з тими, хто не відноситься до правоохоронних органів.

Висновки. Таким чином, аналіз досліджень у галузі педагогіки, права та юридичної психології дає підстави стверджувати, що за кордоном розроблені сучасні концепції виховання працівників поліції з урахуванням соціально-економічних, політико-правових, психолого-педагогічних, духовно-ідеологічних умов державних устроїв. Але, на наш погляд, у наукових дослідженнях не набула відображення проблема професійно орієнтованого виховання працівників правоохоронних органів як у практичних підрозділах, так і у відомчих навчальних закладах.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є розробка системи, форм та методів професійно орієнтованого виховання майбутніх працівників органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України.

Література

1. Губанов А.В. Основы организации и функционирования полиции зарубежных государств и использование их опыта для совершенствования деятельности органов внутренних дел России : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / А.В. Губанов. – М. : ВНИИ МВД России, 1997. – 49 с.

2. Губанов А.В. Полиция зарубежных стран: организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности. – М., 1999. – 288 с.

3. Васильев Д.В. Концепции организации деятельности полиции и возможность их использования в отечественной практике (на материале США и некоторых стран Западной Европы) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д.В. Васильев. – М. : Академия управления МВД России, 2005. – 20 с.

4. Основы организации воспитательной работы с личным составом в органах внутренних дел : учеб. пособ. / [под общ. ред. д-ра педагог. наук, д-ра юрид. наук, проф. В.Я. Кикотя]. – М. : ЦОКР МВД РФ, 2008. – 400 с.

5. Чарльз М.Т. Профессиональная подготовка сотрудников полиции (милиции) США и России : науч. изд. / М.Т. Чарльз ; [под общ. ред. В.П. Сальникова]. – СПб. : Санкт-Петербургский ун-т МВД России : Алетейя, 2000. – 224 с.